

GÜNGÖR DİLMEN'İN MİDAS'IN KULAKLARI ADLI OYUNUNU KAMUOYU ETKİSİ BAĞLAMINDA OKUMAK

Birgül YEŞİLOĞLU GÜLER*

*Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Sahne Sanatları Bölümü, Öğretim Üyesi, birgulyesiloglu@akdeniz.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-0350-2634

Received Date: 02.03.2025. Revised Date: 20.03.2025. Accepted Date: 09.04.2025.

Copyright © 2025 Birgül Yeşiloğlu Güler. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Özet

İnsanın herhangi bir davranış yaptığında mensup olduğu çevrenin davranışı nasıl değerlendireceğine dair farkındalık içinde olması birçok bilim disiplini tarafından araştırılmaktadır. Doğası gereği toplumsallaşmak mecburiyetinde olan insanı toplumsallaşma sürecinde bekleyen en önemli tehlike özgünlüğünü yitirmesidir. Bu noktada insanın özgünlük ve özgürlüğü bağlamında karşımıza çıkan sorun toplumsal görüşlerin veya kamuoyu kanaatlerinin insan üzerinde nasıl etki yaptığıdır. Çevremizde sürekli değişen, insanın tutum ve davranışını etkileyebilen kanaatlerin toplamı olarak isimlendirebileceğimiz kamuoyu kavramı terminolojik olarak toplumsal normların insanın düşünce ve davranışları üzerindeki etkileriyle temellendirilmeye çalışılmaktadır. Bunun nedeni de insanın yaşadığı çevrenin genel kanaatlerine karşı duyarlı olmasıdır. Sevgi, başarı, önemsenme gibi duygusal ihtiyaçların karşılandığı toplumsallaşma sürecinde çevreyle yaşanan iletişimin dengede olması için insanın fedakârlık yapması gerekmektedir. İnsan duygusal ihtiyaçlarını karşılarken çevrenin insandan beklediği en önemli unsur toplumsal kanaatlere uygun davranmasıdır. Kamuoyu kavramının insanlar üzerinde önemli etkilerinin olması kitlelerin yapay olarak oluşturulan kamuoyu sayesinde yönlendirilebileceği tartışmasını gündeme getirmektedir. Bu bağlamda iktidar sahiplerinin tarih boyunca güç kullanarak ya da üretilen kamuoyu sayesinde toplumu yönlendirmeyi başardıklarını söylemek mümkündür. İktidar ve kamuoyu etkileri bağlamında iletişim biliminin en bilindik doğrularından biri olan insanların kamuoyu kanaatlerine uygun davrandıkları bilgisi Midas'ın Kulakları adlı oyunda aranmaya çalışılmaktadır. Bu makalede tanrıların ve kralların dahi kamuoyu kanaatlerine uymak zorunda kalmasını masalsı bir dille anlatan oyun metninden seçilen metin bağlantı odaklarında kamuoyu etkilerinin oyun karakterleri üzerindeki etkileri kavramsal olarak ele alınacaktır. Kamuoyu kavramı birçok akademik disiplinin ilgi alanına girdiğinden her disiplin tarafından kendine özgü tanımlamaları yapılmıştır. Üzerinde mutabık kalınan bir tanımlaması bulunmaması nedeniyle kamuoyunun sözcüğünün etimolojisi hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Midas'ın Kulakları, Kamuoyu, Toplumsal Baskı, Tiyatro, Dramaturgi.

READING GÜNGÖR DİLMEN'S PLAY MİDAS' EARS IN THE CONTEXT OF PUBLIC OPINION INFLUENCE

Abstract

The awareness of how the environment a person belongs to will evaluate the behavior when he/she performs any behavior is researched by many scientific disciplines. The most important danger that awaits a person who is obliged to socialize by nature in the socialization process is losing his/her originality. At this point, the problem we encounter in the context of a person's originality and freedom is how social views or public opinions affect a person. The concept of public opinion, which we can call the sum of the opinions that are constantly changing in our environment and can affect a person's attitudes and behaviors, is tried to be based on the effects of social norms on people's thoughts and behaviors. The reason for this is that a person is sensitive to the general opinions of the environment he/she lives in. In the socialization process, where emotional needs such as love, success, and being cared for are met, a person needs to make sacrifices in order for the communication with the environment to be balanced. The most important element that the environment expects from a person while meeting his/her emotional needs is to act in accordance with social opinions. The fact that the concept of public opinion has significant effects

on people brings up the discussion that the masses can be directed by means of artificially created public opinion. In this context, it is possible to say that throughout history, those in power have managed to direct society by using force or by means of produced public opinion. In the context of power and public opinion effects, one of the most well-known truths of the science of communication, the information that people act in accordance with public opinion, is sought in the play called Midas's Ears. In this article, the effects of public opinion effects on the characters of the play will be conceptually discussed in the selected text connection focuses from the play text, which narrates in a fairy-tale language that even gods and kings have to comply with public opinion. Since the concept of public opinion is of interest to many academic disciplines, each discipline has its own definitions. Since there is no agreed definition, information will be given about the etymology of the word public opinion.

Keywords: Midas' Ears, Public Opinion, Social Pressure, Theatre, Dramaturgy.

Giriş

İnsanoğlu varlığını sürdürebilmek için gerek fiziksel gerekse de psikolojik olarak pek çok zorlu sınavdan geçmiştir. Bu sınavlardan biri de toplumsal yaşama uyum sağlamak için yaşanan süreçleri kapsamaktadır. Doğayla yaşanan fiziksel mücadelede bireysellik ön planda iken toplumsal yaşamda insanın bireyselliğinden ödün vermesi gerekmiştir. Toplumsal yaşama geçişle birlikte insanın bireyselliğinden ödün vererek topluma uyum sağlamak için öznelliğinden vazgeçmesi birçok bilim disiplini tarafından tartışma konusu edilmiştir. Sevgi, beğenilme, kendini kabul ettirme vb. içsel ihtiyaçlarını karşılamak için toplumla uzlaşmak zorunda kalan insanın yaşadığı sorunlara dikkat çekmek gerekmektedir. Toplumla yaşama, toplumsallaşma ve devamında modern toplum gibi süreçler insanın başkalarının kendi hakkında ne düşündüğüne dair bir farkındalık taşımasına yol açmıştır. Bu farkındalığın ana temasını toplumdan dışlanmak, hor görülmek, küçük düşürülmek, sevilmemek, saygı duyulmamak vb. korku katmanları oluşturmaktadır. İletişim bilimiyle ilgili birçok kuram toplumdan dışlanma korkusu yaşayan insanın toplum normlarına uyduğunu kanıtlayacak verilere ulaşmıştır. Toplumsal normlar veya yaşanan çevrenin etkileri, toplumsal yaşamda kamuoyu kanaati olarak kendini göstermektedir. Dolayısıyla kamuoyu kavramı insanın çevresiyle olan ilişkilerinde önemli hale gelmektedir. Kamuoyu bağlamında insan için belirginleşen en önemli kuramsal davranış biçimi, kamuoyu kanaatinin baskın olduğu durum ve olayları içselleştirmeye yatkın olduğudur. Bu durumda insanın tutum ve davranış belirlerken çevresinin kendinden ne beklediğini iyi bir şekilde gözlemlediğini söyleyebiliriz. Sonuçta kamuoyunun hem bireysel hem de kitlesel boyutta insanların düşünceleri ve davranışları üzerinde etkili olduğunu, psikolojik bir anlam ifade ettiğini söylemekte yarar bulunmaktadır. Aynı toplumsal normların işleyişinde olduğu gibi kamuoyu kavramı da denetleyici, baskıcı ve cezalandırıcı özellikleri sahiptir. Bu özellikleri nedeniyle insanlık tarihi boyunca kamuoyu kavramının iktidarlar tarafından ideolojilerini tehdit unsuru olarak kullandığı örneklerle de rastlanmaktadır. Makalede amaçlanan hedeflerden bir diğeri de iletişim bilimi ile tiyatro sanatı arasında bir ilişki olduğunu vurgulamaktır. İletişim biliminin araştırma alanına giren kamuoyu kavramının insan davranışları üzerindeki etkileri Midas'ın Kulakları isimli tiyatro metninde aranacaktır. Kuramsal bir bilgi olan kamuoyu kavramı ile yaratıcı sürecin ürünü olan bir tiyatro metninin karakterleri arasında nasıl bir ilişki olduğu tespit edilecektir. Bu bağlamda insanın düşünce evreninde ve davranışında etkili olan kamuoyu kavramının tarihsel gelişimi üzerinde durulması gerekmektedir.

1. Kamuoyu Kavramının Sözcük Kökeni

Sözcük anlamı olarak kamuoyunu oluşturan kamu ve oy kavramları hakkında bilgilendirme yapmak yararlı olacaktır. IV. yüzyılda kamu ve oy kavramlarını bir araya getiren yazı karakterlerine rastlanıldığından kavramın iki bin yıllık bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir (Neumann, 1998: 82; Abadan, 1956: 3). Kamu sözcüğü yazılı kaynaklarda ilk kez 15. yüzyılda

kullanılmıştır. Yazar, Thomas Malory, İmparator Lucyos'tan Roma'nın kamusal iyiliğini sağlayan diktatör olarak söz etmiştir. Malory, kamu sözcüğünü toplumun ortak çıkarına olan ve aleni anlamında kullanmaktadır. Kamu sözcüğünün karşıt anlamı olan özel sözcüğü ise sadece devlet yöneticilerini ifade etmek için kullanılmıştır. Rönesans döneminde politik topluluğun çıkarlarını ifade eden kamu sözcüğü, 17. yüzyıl sonlarında denetime açık olma anlamında kullanılmıştır (Sennett, 2002: 32). Sennett (2002) ve Habermas (1997) kamu sözcüğünün ilk kullanımından itibaren Latince res publica olarak ifade edildiğini belirtmektedir. Latince Res publica nesne, mesele, iş, koşul, hakikat, mal, varlık, olay, durum, gerekçe, hakikat, mal, varlık, neden gibi anlamları olan res ile kamuya ait publica kelimelerinden oluşmaktadır. Çiçero da res publica kelimesinin kamu varlığı ve halkı ilgilendiren bir mesele olduğuna vurgu yapmaktadır. Türkçedeki kelime karşılığı devlet olmakla birlikte halkla ilgili olan anlamında kullanılmaktadır (Çevik, 2014: 320-323). Rousseau'da kamu kavramını devletle özdeşleştirmektedir. Toplum Sözleşmesi'nde kamuyu; kamusal yarar, kamu gücü, kamu kararı, kamunun iyiliği, kamu işleri, kamu görevi kamu hizmetleri, kamu malları gibi devlete ait devletin uhdesinde olan anlamında kullanmaktadır (Rousseau, 2006: IV). Genel olarak kamuya ait olan mal anlamında kullanılan res publica Rousseau'nun ifade ettiği gibi devlet organının yürüttüğü faaliyetleri kapsamaktadır. Habermas (1997) kamu kavramının ekseriyetle devlet organını ifade etmesinin nedenini devletin kamusal düzeni sağlama göreviyle ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadır (Habermas, 1997: 58).

Kamu sözcüğünün anlamı tarihsel bir süreç sonucunda olduğundan kamunun tarihsel gelişiminin de bilinmesi önem arz etmektedir. Kamu kavramı Yunan şehir devletleriyle başlamış Roma dönemi, Orta çağ ve Rönesans aydınlanmasıyla birlikte modern tanımına ulaşmıştır. Kamu kavramının tarihsel sürecini iki etken belirlemektedir. Habermas (1997), Sennett (2002) ve Erdoğan'a (2000) göre etkenlerden ilki Avrupa'da burjuva sınıfının gelişmesi ve kamusal alana dâhil olma talebidir (Habermas, 1997: 59; Sennett, 2002: 32; Erdoğan, 2000: 23). Erdoğan'a (2000) göre ikinci etken Avrupa'da insanların kitlesel olarak verdikleri özgürlük mücadelesidir (Erdoğan, 2000: 23). Kamusal yaşam Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkmıştır. Mekânsal yaşam alanları ve toplumsal normlar şehir devletlerinde kamusal yaşam tarzının oluşmasını sağlamıştır. Sartori'nin (1996) belirttiği üzere Yunan kent topluluklarında sadece eşitler yani sosyal sınıflar arasında bir hukuk olması nedeniyle kamusal alanda bir devlet varlığı olmadığını unutmamak gerekmektedir (Sartori, 1996: 316). Şehir devletlerinde pazar meydanlarında ve şehir meclisinde ortaya çıkan kamusal yaşamın kamu niteliğine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Şehir yönetimiyle alakalı meselelerin açık bir ortamında tartışıldığı şehir meclisi tipik bir kamu oluşturmaktadır. Antik Yunan'da, kamu ve özel ayırımına bakıldığında özel alan ev yaşamı olarak karşımıza çıkmaktadır (Habermas, 1997a: 60-61). Roma Döneminde halkın eğlenmesi için düzenlenen oyunlar nedeniyle şehir hayatının daha fazla genişlemesi ve kamu yatırımlarının artması kamu hukuk sisteminin oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle Roma devletinde kamu kavramı devletle özdeş olarak kullanılmıştır (Türkoğlu, 2009). Roma'da oluşan ve gelişen kamu modeli Orta çağ boyunca Avrupa ülkelerinde de uygulanmıştır (Habermas, 1997a).

Orta çağ Avrupa'sında zenginleşen ve asillerden statü kazanmaya başlayan burjuva sınıfının balo, tiyatro ve toplantılara katılarak kent yaşamına dâhil olmaları modern anlamda kamunun doğmasına katkı sağlamıştır (Sennett, 2002: 33). Orta çağın kamu modeli kralın, soyluların, şövalyelerin ve kilisenin vasıflarına bağlı davranış kodunun temsili olarak ifade edilmektedir. Orta çağ kamu modelinde halkın temsili söz konusu değildir. Halk sadece temsiliyetin oluşmasını sağlayan bir kitle olarak kullanılmaktadır. 15. yüzyıldan itibaren hümanizmin etkisi ve burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla toprak zenginliğinin temsili olan soylular gücünü yitirmeye başlamıştır. Orta çağın son döneminde gelişmeye başlayan sanayi devrimi Avrupa'da sermaye birikiminin artmasını ve ticaret yapan burjuva sınıfının güçlenmesini sağlamıştır.

Zenginleşen ve kendi kurallarıyla kurumlaşan burjuva kamuda yer almayı talep etmiştir (Habermas, 1997: 59-61). 18. yüzyılda devletlerin oluşması, ülkeler arası ticaretin artması, monarşilerin yıkılması, dini reformlar, hümanizm ve Rönesans Orta çağın temsili kamu modelini önemsiz hale getirmiştir (Habermas, 1997a: 62-73; Habermas, 1997b: 106; Tarde, 1901). Erdoğan'ın (2000) belirttiği üzere Roma devletlerindeki res publica kavramının Orta çağda temsili kamuya ve sonrasında modern kamuya yönelen tarihsel sürecini sadece burjuva sınıfının zenginleşmesi ve kamusal alanda yer edinme çabası olarak değerlendirmek yeterli değildir. Orta çağdan itibaren bireysel ve kitlesel olarak verilen temel hak, özgürlük ve adalet mücadelelerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Erdoğan, 2000: 23).

Sanayi Devrimi sonrası toplumun refahını üst seviyede sağlamak amacıyla örgütlenmiş olan sosyal devletlerde kamusal ve kamu birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunun sebebi kamunun sosyoloji, siyaset, hukuk vb. birçok disiplinin ilgi alanına girmesidir. Ancak genel bir tanımlama yapılırsa Habermas'ın (1997) ifade ettiği üzere kamu; herkese açık alanlar, kamuya ait yerler, kamusal binalar gibi nitelendirmelerle birlikte devlet erkini de işaret etmektedir (Habermas, 1997a: 58). Kamu hukuku, kamu düzeni, kamu yetkisi, kamu görevi, kamu işleri gibi hukuksal kavramlarda sözcük anlamlarıyla devleti vurgulamaktadır. Tarde (1901) günümüze kadar yaşanan tarihsel süreçte kamu kavramının kitlesel kalabalık anlamında hayali bir hal aldığını belirtmektedir. Halkla ilişkiler alanında ise kamu, hedef kitleyi tanımlayan bir ürün etrafında benzer tutum belirleyen grupları ifade etmektedir (Grunig, 2005: 148). Genel anlamda ifade edilirse kamu; hukuksal olarak herkes tarafından görülebilir, siyasi olarak yasa, içerik açısından cemiyetle veya devletle ilgili olan, sosyolojik olarak ise grup anlamında kullanılmaktadır. Kamuoyu kavramında yer alan oy sözcüğünü "Kimball toplumda güçlü olan kanaatler olarak" (Aktaran: Sezer, 1972: 45) tanımlanmaktadır. Latince kanaat ya da kanıtlanmamış, belirsiz yargı olarak tanımlanan opinio sözcüğünün İngilizce ve Fransızca karşılığı oy sözcüğüdür (Habermas, 1997a: 180; Neumann, 1998: 84).

2. Kamuoyu Nedir?

MÖ 50 yılında Çiçeron bir mektupta kamuoyu kavramını kullanmaktadır. (Neumann, 1998: 82; Abadan, 1956: 3). İspanyol Piskopos Pristillianus'un, Antik Roma döneminde Justinianus'un eserlerinde ve 4. yüzyılda Çin metinlerinde kamu ve oy sözcüklerini bir araya getiren yazı karakterleri kullanılmıştır. 16. yüzyılda Montaigne ve devamında birçok düşünür, şair ve siyasetçi eserlerinde kamuoyu kavramını kullanmaya başlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren Rousseau sayesinde kullanımı artmıştır (Neumann, 1998: 265). Voltaire, Machiavelli, Hegel, Tocqueville, Shakespeare, Locke, Hume, Rousseau ve Montesquieu kamuoyu kavramından eserlerinde bahsetmektedir (Abadan, 1956: 513; Neumann, 1998). 19. yüzyılda bilginin tek kaynağını insan aklı olarak gören ve toplumsal aklı önceleyen rasyonalizm akımı etkili olduğundan kamuoyu kavramı da Rasyonalist felsefeye uygun olarak kullanılmıştır. Rasyonalist felsefeye göre kamuoyu kavramı kitlelerin rasyonel düşündüğünü ve ölçülü bir kanaati yansıttığını ifade etmektedir (Neumann, 1998: 256; Abadan, 1956: 13-17). Ancak insan duygusal bir varlık olduğundan rasyonel bir yapıya sahip değildir. Dünya görüşü, ideoloji, milliyet, dini inanç gibi içeriği rasyonel ve akılcı olmayan unsurlar insanı rasyonel düşünceden uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle rasyonalist felsefeye göre tanımlanan kamuoyu kavramı eleştirilmiş ve kavrama farklı bir eğilimle bakış açısı geliştirilmiştir (Neumann, 1998; Abadan, 1956: 17). Yine 19. yüzyıl sonlarında öncülüğünü Auguste Comte'nin yaptığı pozitivism akımı bilginin gözlem ve deneyle elde edilmesinin gerektiğini savunmuştur (Swingewood, 2010: 45). Pozitivism akımı sayesinde kamuoyu kanaatlerinin insanın duygu ve düşüncesi üzerinde etkili olduğu tartışılmaya başlanınca kavram özellikle sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin ilgi alanına girmiştir (Abadan, 1956: 18). Kamuoyu kavramı 18. ve 19. yüzyıllarda sadece toplumsal birlikteliği sağlamanın aracı olarak görülmüştür. Kamuoyu kavramını eserlerinde tartışan

Rousseau, Montaigne, Machiavelli, Locke, Hume, Tocqueville gibi düşünürler kavramdan toplumsal düzeni ve toplumsal düzenin sürekliliğini sağlamanın bir aracı olarak bahsetmektedir. 20. yüzyılda kamuoyu kavramının devlet iradesinin üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır (Abadan, 1956: X). 1950'li yıllarda siyaset dışı sivil toplum grupları tarafından siyasi politikaların eleştirilmeye başlanmasıyla kamuoyu kavramı siyasal bir güç haline gelmiştir (Neumann, 1998: 115).

20. yüzyılda kamuoyu kavramı halkla ilişkiler biliminin ilgi alanına girince kavram geniş halk kitlelerinin kanaatlerini biçimlendirmek ve yönlendirmek için kullanılmaya başlanmıştır. Erdoğan ve Alemdar'a (2002) göre burjuva demokrasisini korumak, işçi hareketlerini bastırmak ve kitlelerin kapitalist sisteme karşı tepkilerini kontrol altında tutmak için kamuoyu kavramı 20. yüzyılda etkin biçimde kullanılmıştır. Tüketim endüstrisi kapsamında özellikle endüstri ürünlerinin satışını arttırmak için sermayedarlar ve siyasal erkler tarafından etkin şekilde kullanılan kamuoyu (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 56) kavramı rasyonel tanımından uzaklaşarak irrasyonel hale gelmiştir. 20. yüzyılda yadsınmayacak şekilde kamuoyu kavramının artık yapay olarak üretilebilir olduğu anlaşılmaya başlanmıştır (Neumann, 1998: 115-116; Abadan, 1956: 21; Sezer, 1972: XXIV). Kamuoyu kavramının kitleleri kontrol edilebilmesi günümüz kamuoyu yaklaşımlarının merkezini oluşturmaktadır. Peltekoğlu'na (2012) göre yapılan halkla ilişkiler çalışmaları, seçilen hedef kitlenin yapay olarak oluşturulan kamuoyu etkisiyle ikna edilebildiğini göstermektedir. Kamuoyunu ikna yöntemi olarak kullanılan sihirli mermi teorisiyle tasarlanmış iletiler kitle iletişim araçları sayesinde kitlelere ulaştırılarak ikna yöntemi uygulanmaktadır. İki aşamalı akış teorisiyle kamuoyunu etkileme yeteneğine sahip olan kanaat önderleri kitle iletişim araçlarından edindikleri iletileri yorumlayarak çevrelerine verili bir biçimde aktarmaktadır. Kanaat önderlerinin birbirlerini etkilemeleri de çok aşamalı akış teorisine dayanmaktadır (Peltekoğlu, 2012: 213-214). Ahlaksal ve toplumsal disiplin, insan üzerinde baskı, toplum değerleriyle bireyi biçimlendirme gibi tanımları yapılan kamuoyu kavramının 20. yüzyılda toplumsal disiplin ve düzen bağlamından uzaklaşarak halkla ilişkilerin manipülatif bir yöntemi olarak kullanılmaya başlandığı gözlenmektedir.

Kamuoyu kavramının tanımlamalarında görülen dikkat çekici nokta birçok disiplin tarafından tanımının yapılmış olmasıdır. Latince publicus ve opinion sözcüklerinden türetilmiş olan kamuoyu kavramı İngilizcede public opinion sözcükleriyle ifade edilmektedir. Türkçede ise ilk zamanlarda amme efkârı, efkâr-ı umumiye ve halk efkârı gibi kavramlarla kullanılmıştır (Atabek, 2002: 223; Abadan, 1956: 29). Genel ifadelerle kamuoyu tanımlarının çoğunlukla ilgili olduğunu, toplumun birlikteliğini, bütünlüğünü amaçladığını, seçkinlerin ve toplumun önde gelen kanaat önderlerinin kanaatlerini yansıttığını, şahsi görüşlerin toplamı olduğunu söylemek mümkündür (Neumann, 1998: 203-251). Kamuoyu “münakaşalı bir konuda herhangi bir tip gruba dâhil fertlerin birbirleri üzerindeki karşılıklı tesirlerinden doğar. Grupta her an hâkim bir fikir olabilir fakat grup üyelerinin ileri sürdükleri başka fikirleri de vardır. Grubun bu şekilde ortaya çıkan fikri statik değildir; tartışmaya yeni unsurlar girdikçe değişebilir” (Aktaran; Abadan, 1956: 28). Kamuoyu “belli bir zamanda belli bir tartışmalı sorun karşısında bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına egemen olan kendini etkin olarak duyuran kanaattir” (Kapani, 1992:147).

Habermas (1997a) kamuoyunun siyasi eleştiri ve yönlendirme gibi iki özelliğine dikkat çekmektedir. Hükümet politikalarının yönetim dışındaki gruplar tarafından protesto edilmesi kavramın siyasal yargı ve eleştirel özelliğini gösterdiğinden kamuoyu bir denetim aracı görevini üstlenmektedir. Eleştirel olma özelliği ise herhangi bir politikanın uygulamaya konulmasında yönlendirici olduğu göstermektedir (Habermas, 1997: 379). Chomsky (2002) halkla ilişkilerin bir yöntemi olarak değerlendirdiği kamuoyu kavramının olumsuzluğuna dikkat çekmektedir. Manipülatif amaçla üretilen kamuoyunu demokrasi sorunu olarak ifade eden Chomsky'e (2002)

göre yapay kamuoyu yaratılmasının amacı egemen olan sınıfın istediği düzenin sürdürülmesidir. Sistemin hizmetinde çalışacaklar denetimli bir eğitimden geçirilirken diğer halk çoğunluğu ise kitle iletişim araçlarıyla kontrol altında tutularak pasifize edilmektedir (Chomsky, 2002: 40). Seha (1954) kamuoyu kavramının belirsiz bir kitle olmasına dikkat çekmektedir. Kamuoyu “siyasi nutuk ve yazılardan halkı heyecanlandıran haberlere kadar her fırsatta iddialara mesnet teşkil etmek üzere öne sürülen, arkasına sığınılan, şahit gösterilen, iknaya çalışılan, hesap soran veya soracak olan, aydınlatılmasını isteyen, tatmin edilmesini bekleyen ve tatminine çalışılan, görülmez varlık ve kudret halk efkârıdır” (Seha, 1954: 256). Kapani (1992) kamuoyu kavramını “belli bir zamanda belli bir tartışmalı sorun karşısında bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hâkim olan kanaat” (Kapani, 1992: 147) olarak tanımlamaktadır. Kapani’ye (1992) göre kamuoyunun oluşmasında nicelik ve etkinlik önemli olduğundan demokratik rejimlerde siyasi iktidarların kamuoyunu dikkate alması kaçınılmazdır.

Kamuoyu kavramın genel tanımlamaları ve önemli özellikleri verildikten sonra makaleye hizmet etmesi açısından kamuoyunun başka bir boyutuna değinmekte yarar görülmektedir. Kamuoyunu oluşturan görüş ve düşüncelerin bireyin psikolojik yapısıyla ve bilişsel süreçlerle ilişkisi olup olmadığı önem arz etmektedir. Neumann’a (1998) göre kamuoyu bireyin psikolojik yapısıyla yakından ilişkili olduğu gibi yaşanan bilişsel süreçlerde toplumsal bir denetim aracı olarak bireyi kontrol altında tutmaktadır. Bu bağlamda Neumann (1998) kamuoyunu tanımlarken dışlanma tehdidi üzerinde durmaktadır. Tartışmalı veya yükselme eğiliminde olan kamuoyu kanaatlerine karşı insanlar görüşlerini açıklarken veya davranış belirlerken dışlanma tehdidi yaşamaktadır. Dolayısıyla yükselen kamuoyu kanaatleri insanlarda psikolojik etki yaratmakta ve çoğunluğa uymaları için bir baskı unsuru olmaktadır. Neumann (1998) tartışmalı konularda dışlanma korkusuyla düşünce ifade etme ve davranış belirleme hususlarında insanın sessiz kalmasını veya kamuoyuna uymasını ön koşul olarak ileri sürmektedir. Bu bağlamda Neumann (1998) kamuoyunun dışlanma tehdidinin düşünülmeden tanımının yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Kamuoyu “insanın toplumdan dışlanmamak için açıkça göstermek ya da dile getirmek zorunda olduğu tartışmalı ya da henüz gelişmekte olan ya da yeni oluşmuş gerilim hatlarında bir dışlanma tehlikesine maruz kalmadan isterse açıklayabileceği kanaat ve davranış biçimleridir” (Neumann, 1998: 205).

Yaşadığımız toplumda ekseriyetin benimsediği görüşlerden farklı bir görüşü savunmak veya dillendirmenin pek kolay olmadığı Neumann’ın yaptığı tanımla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bireysel düşüncenin toplumsal düşünceden bağımsız olamayacağını söylemekte mümkündür. İnsanın toplumdan dışlanma korkusu yaşamasının sebebi kamuoyu kanaatlerine uyumlu olmasını telkin eden içsel sebeplerdir. Kamuoyunun insan üzerindeki etkisi toplumsal veya ahlaksal konuları kapsamasından ileri gelmektedir. Kamuoyu kanaatleri kitlesel düşünce sistemi olarak ele alındığında kitlesel bir etki alanı olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Kitle psikolojisi üzerine araştırmalar yapan Le Bon (1997) farklı sosyokültürel veya farklı ekonomik sınıflara sahip insanların kitlesel bir eylemin içine girdiğinde kolektif bir ruha sahip olduklarına vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla Le Bon’un zihniyetin tekleşmesi kanununu olarak adlandırdığı kolektif ruh ile insan, öznel bireysel davranışlarından vazgeçerek rasyonel olmayan kolektif bilince göre davranış sergilemektedir (Le Bon, 1997: 20-23).

3. Kamuoyunun Gücü; Toplumsal Baskı

Tanımlarını verdiğimiz kamuoyu kavramı bir bakıma toplumsal kalıcı veya genel geçer normları kapsamaktadır. Toplumsallaşmak ihtiyacı insanı toplumsal değerlerle yaşamaya mecbur etmektedir. Çevresinde yaşanan veya yaşanması muhtemel bir olayla ilgili genel bir kanaat oluştuğunda insan tutum ve davranışlarını kendi bilinciyle mi belirler? Yoksa çevrenin etkisinde kalır mı? Sorularının cevabı çevremizde oluşan kamuoyunun gücünün yarattığı

toplumsal baskı ile yakından ilişkilidir. Birey ve grup ilişkisini insan psikolojisi ile açıklayan Sumner'a göre toplumsal yaşam hukuk kuralları çerçevesinde insanı grubun normlarıyla uzlaşmaya mecbur etmektedir. Gelenek, adap örf gibi normlar yüzyılları kapsayan süreçte sosyal uzlaşmalar olarak kabul görmektedir. Benzer gereksinimleri olan bireylerin davranış şekilleriyle oluşan toplumsal normlar kalıplaşmış davranışları bilinçli veya bilinçsiz olarak insana kabul ettirmektedir (Topçuoğlu, 1961: 210). Uzun yıllar toplum normları adıyla yapısallık kazanan uzlaşmalar bireylerin doğuştan itibaren hayatlarını biçimlendirmelerinde etkili olmaktadır. Ross, bütün sosyal süreçlerin insanın biyolojik ve kültürel arzuları doğrultusunda yaşandığına dikkat çekmektedir. İnsan arzularının cemiyeti şekillendirdiğini belirten Ross toplumun insana olan etkisini sosyal tesir olarak adlandırmaktadır. İnsanı ahlaki normlarla baskı altına alan sosyal tesir etkisi; ikna, kamuoyu, telkin ve gelenek baskısını kullanarak insanı kontrol etmektedir. Din, hukuk, eğitim vb. siyasi kurumlar sosyal kontrolü araç olarak kullanmaktadır (Aktaran: Topçuoğlu, 1961: 223-227). İnsanın toplum halinde yaşamak zorunda olduğunu belirten Durkheim'e (1947) göre cemiyet bireylerin ruhsal gücünü arttırmaktadır ancak toplum ve insan arasındaki bu birlikte yaşama mecburiyeti insanı toplumun kontrol etmesine sebep olmaktadır. Toplumsal yaşam insanı toplumsal normlara tabi olmaya zorlamaktadır. Her toplumun üyelerine davranış özgürlüğü ve söz hakkı tanımayan baskıcı bir yapısı bulunmaktadır. Toplumun varlığı ve devamlılığı da baskıcı olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal normlar sayesinde birbirine benzeyen insanlar yetiştiğinden toplumun baskıcı yönünün birey tarafından hissedilmesi mümkün değildir. Toplumun isteği, insanın isteği ile özdeş olacağından insan sorunsuz bir şekilde toplumun kontrolünü hissetmeden benimsemektedir (Durkheim, 1947: 11-52). Toplumu insanların üzerinde bir otorite olarak gören Taplamacıoğlu da (1969) toplumsal normların, örf ve adetlerin, kanunların, kamuoyunun ve ahlaksal törelerin bireyin özgürlüğünü kısıtladığını belirtmektedir. İnsana sürekli ve kaçınılmaz dışsal bir baskı hissiyatı vermesi toplumsal yaşamın genel karakteristiğidir. Toplumsal yaptırımların ekseriyeti akıl, zaman ve mantık dizgesine uymamaktadır. Toplumun sürekliliğin sağlanması için insandan beklenen toplumsal normlara saygı göstermesidir ki saygı göstermeyenleri de bekleyen tehlike cezalandırmadır (Taplamacıoğlu, 1969: 19).

Tarde (2004) toplumun insan üzerindeki baskıcı yönünü savunan görüşleri insan bilincini yok sayması gerekçesiyle eleştirmektedir. Organizmacı yaklaşım toplumu oluşturan her bireyin aynı derecede önemli olduğunu savunmaktadır. Oysaki insanın bilincini "beynin en etkili ve en güçlü ögesinin zihinsel ihtişamı" (Tarde, 2004: 57) olarak tanımlayan Tarde, insanın toplumsal normların etkisiyle öznelliğini ve biricikliğini kaybetmeyeceğini düşünmektedir. Organizmacı düşünce insanın bilincini yok saymakla birlikte bireyin tek başına bir yaşam süremeyeceğini savunmaktadır. Toplumsal değişimi sağlayan bir düşüncenin insan zihninde tasarlanıp oluştuğunu ifade eden Tarde, insanın bilincinin yok sayılarak bireyin bilincini sadece toplumun şekillendirdiği görüşüne katılmamaktadır. İnsan bilinci dikkate alınmadan toplumsal olayları yorumlamak pek mümkün değildir. Tarde'e göre toplumsal süreç insanın çevresini taklit etmesiyle ilişkilidir ve insanın toplumsal normları tanıması taklitle olmaktadır. Çünkü insan benzerlerini taklit ederek kendine bir inanç sistemi oluşturma içgüdüüne sahiptir. Taklidin olduğu her yerde bir toplum oluşumu bulunmaktadır (Tarde, 2004: 57-73; Topçuoğlu, 1961: 177).

Toplumsal yapı, toplumsal normlara göre kurumlandırılmış ve insanları etki altında tutan bir iktidardır. Toplumsal yapının iktidar özelliği insanların topluma uyum sağlamaları için açık veya örtük bir denetim görevini yerine getirmektedir. İktidar özelliği sayesinde birbirine benzer bireyler üretilerek toplumun sürekliliği sağlanmaktadır. Castoriadis'e göre (2001) toplumsal yapının belirlediği ve akla uygun olmayan normların denetimiyle yaşamak zorunda olan insanın özgürleşmesi ve bireyselleşmesi mümkün değildir (Castoriadis, 2001: 61). Duhm (1996)

toplumun insanları yöneten bir iktidar olması dışında bireyin karşılaştığı sorunların çözümünü sağlayan bir yargıç olduğuna dikkat çekmektedir. Toplumsal normlara uyum sağlayan insanlar da toplumsal baskının tehditkâr temsilcileri olmaktadır (Duhm, 1996: 73-74).

Toplumsal bireylerin tutum ve davranış belirlemede bir denetim aracı olarak etkin bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür ancak Tarde'nin (2004) ifade ettiği üzere insanın bilincinin tamamen yok sayılmaması gerektiğini de belirtmek gerekmektedir. İnsan ve toplum etkileşiminde toplumsal normların ve yükselen değerlerin oluşturduğu kamuoyunun insanın tutum, düşünce ve davranışları üzerinde etkileyici olduğunu ifade edebiliriz. Bu durum belirli bir amaca ulaşmak için değişik yöntemlerle yapay olarak oluşturulan kamuoyu kanaatlerinin insan üzerinde etkili olacağını ve davranışlarını kontrol altında tutulabileceğini ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda insanın özgür olmadığını farkında bile olmadığı, öznelliğinden uzaklaştırılarak sanal bir dünyada yaşaması gerçeklik kazanmaktadır. Neumann'ın, (1998) ifade ettiği üzere kamuoyunun insanlar üzerinde etkili olmasının ana sebebi insanların iç dünyalarında hissettiği dışlanma korkusudur. İnsanların dış çevreden gelen kamuoyu içeriklerini değerlendirirken iç dünyalarında yaşadığı psikolojik çatışmalar, toplumsal normların işleyişinde olduğu gibi başkalarının kendi hakkında ne düşündüğü duygusu ile ortaya çıkmaktadır. Başkalarının kendi hakkında ne düşündüğü duygusu doğal olarak insanı öznellikten uzaklaştırmaktadır. Yukarıda yapılan açıklamalar bağlamında Midas'ın Kulakları isimli oyun metni de oyundaki kişileştirme ve karakterlerin çevrelerinde oluşan kamuoyu kanaatlerine karşı aldıkları tutum ve davranış ekseninde incelenecektir.

4. Oyun Karakterleri

Tablo 1: Midas Karakterinin Özellikleri

Biyolojik Özellikleri	Psikolojik Özellikleri	Sosyolojik Özellikleri
Eşekkulaklarından dolayı psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Kulakları; insan kulağı, eşekulağı ve tekrar insan kulağı biçimindedir (Dilmen, 1993: 51).	Apollon ile Pan arasındaki yarışta yargıç olduğu için üstünlük duygusuna sahiptir (Dilmen, 1993: 31).	Kral (Dilmen, 1993: 31).
	Alıngan ve inatçıdır (Dilmen, 1993: 48).	Bir kızı var (Dilmen, 1993: 35).
	Sert bir kraldır (Dilmen, 1993: 40).	
	Dış görünüme önem verir. (Dilmen, 1993: 52).	
	Kararlarını duygularıyla alır. (Dilmen, 1993: 64).	

Tablo 2: Pan Karakterinin Özellikleri

Biyolojik Özellikleri	Psikolojik Özellikleri	Sosyolojik Özellikleri
Dış görünüşü çoban gibidir (Dilmen, 1993: 33).	Sanat ve hayat anlayışı duyguya dayalıdır (Dilmen, 1993: 34).	Tanrı (Dilmen, 1993: 33).
	Halka yakındır (Dilmen, 1993: 35)	Kamıştan flütü var (Dilmen, 1993: 34).
		Ormanda yaşıyor (Dilmen, 1993: 35).

Tablo 3: Apollon Karakterinin Özellikleri

Biyolojik Özellikleri	Psikolojik Özellikleri	Sosyolojik Özellikleri
Yakışıklı (Dilmen, 1993: 31).	Kibirli (Dilmen, 1993: 31).	Tanrı (Dilmen, 1993: 32).
	Çapkın (Dilmen, 1993: 32).	Altından liri var (Dilmen, 1993: 34).

	Sanat ve hayat görüşü biçime dayalı (Dilmen, 1993: 34).	Sarayda yaşıyor (Dilmen, 1993: 35).
	Tanrılara yakın halkla mesafelidir (Dilmen, 1993: 35).	
	Yenilgiyi kabullenmiyor (Dilmen, 1993: 46).	
	Kinci (Dilmen, 1993: 45-46).	

5. Oyunun Aksiyon Planı

Tanrı Pan ile Tanrı Apollon ezgi yarışması yapacaktır.

Yarışmanın galibini Kral Midas belirleyecektir.

Midas yarışmayı Tanrı Pan'ın kazandığını açıklar.

Yenilgiyi hazmedemeyen Tanrı Apollon, Kral Midas'ın kulaklarını eşekkulaklarına dönüştürür.

Kral Midas eşekkulakları olduğunu kimseye söylememesi koşuluyla berbere anlatır.

Berber Kral Midas'ın sırrını bir kuyuya anlatır.

Kuyudaki sazlıklar dillenenek Kral Midas'ın eşekkulaklarını ülkeye yayar.

Kral Midas eşekkulaklarını kurtulmak için kulaklarını keser.

Eşekkulakları uzamaya başlar.

Eşekkulaklarından kurtulamayan Midas halkın karşısına eşekkulaklarıyla çıkar.

Dürüstlüğü ve cesareti Midas'ı halkın gözünde yüceltir.

Tanrı Apollon Kral Midas'ın kulaklarını eşekkulakları yaparak küçük düşürmek isterken halkın gözünde Kral Midas'ın yüceltiğini anlar. Tanrı Apollon, Kral Midas'ın eşekkulaklarını eski haline çevirir.

Eşekkulakları olmayan Kral Midas halkın gözünde tekrar itibarını kaybeder.

6. Oyunun Sahneleri

I. Bölüm, I. Sahne; oyun Tanrı Pan ile Tanrı Apollon arasında yapılacak olan ezgi yarışmasını keçilerin duyurmasıyla başlar. Tanrı Apollon lirle, Tanrı Pan flütle yarışacaktır. Ölümlü olan Kral Midas yarışmayı kimin kazandığına karar verecektir.

I. Bölüm, II. Sahne; sahne Kral Midas'ın taht odasında başlamaktadır. Kral Midas tıraş olurken heykeltıraşa büstünü yapmaktadır. Kral Midas'ın kızı nakış işlemektedir. Kral Pan ve Kral Apollon arasında sanat tartışması başlar. Kral Pan sanat halk içindir, Kral Apollon ise sanat sanat içindir görüşünü savunmaktadır. Kral Pan ile Kral Apollon'un yarışı başlar. Soylulara sanat yapan Tanrı Apollon sadece Midas'ın duyacağı tonda lire üfler. Kral Midas dışında hiç kimse lirin ezgisini işitmez ancak Tanrı Apollon'dan korktukları için lirin sesini işitmiş gibi yaparak ve övgüler dizerler. Sadece Berber lirin ezgisini duymadığını söyler. Doğruyu söyleyen Berber Tanrı Apollon'dan ve halktan tepki alır. Sanatını halk için yapan Kral Pan ezgisini flütle herkesin duyacağı tonda çalar. Kral Pan ezgisini halka işittirdiği için alkışlanır. Tanrı Apollon, Tanrı Pan için yapılan olumlu tezahürattan etkilenmemesi için Kral Midas uyarır. Kral Midas yarışmayı Tanrı Pan'ın kazandığını açıklar. Yenilgiyi hazmedemeyen Tanrı Apollon öfkelenir. Kral Midas'ın kulaklarını eşekkulaklarına dönüştürür.

I. Bölüm, III. Sahne; sahne Berber, Yontucu, Keçiler ve halkın görüşlerini temsil eden kişiler arasındaki konuşmasıyla başlamaktadır. Kral Midas eşekkulaklarından utandığı için kimseyle görüşmez. Halkta Kral Midas'ın bir şeyler gizlediğini düşünmektedir. Eşekkulaklarını

saklamak için Kral Midas kafasına kırmızı külah takmıştır. Herkesin kendine güldüğünü ve dalga geçtiğini düşünmektedir. Berber Kral Midas'ı tıraş etmek için saraya gelir. Kral Midas eşekkulakları yüzünden tıraş olmak istemese de tıraş olmayı kabul eder. Berber, tıraş ederken Kral Midas'ın eşekkulaklarını görür. Kral Midas Berber'e eşekkulaklarını başkalarına söylediği takdirde öldüreceğini söyler.

I. Bölüm, IV. Sahne; Berber Kral Midas'ın sırrını açıklayamadığından anlamsız konuşmaya ve sayıklamaya başlar.

I. Bölüm, V. Sahne; Kral Midas ile kızı sarayın önünde konuşurlar. Kral Midas yarışmanın yargıcı olduğu için pişman olduğunu anlatır.

I. Bölüm, VI. Sahne; Berber, Kral Midas'ın sırrını sakladığı için psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Kendiyle konuşmaya başlamıştır.

I. Bölüm, VII. Sahne; Kral Midas Ay Tanrıça'dan kulaklarının eski haline gelmesi için yardım ister. Ay Tanrıça, Tanrı Apollon'dan yardım dilemesini söyler. Midas Apollon'a yalvarmak istemez.

I. Bölüm, VIII. Sahne; Berber, Kral Midas'ın sırrı yüzünden rüyasında sayıklar. Karısı Berber'in delirdiğini düşünmektedir.

I. Bölüm, IX. Sahne; Berber Kral Midas'ın sırrını kuyuya söyler.

II. Bölüm, I. Sahne; oyun içinde oyun sahnesidir. Kral Midas'ın eşekkulakları sözsüz oynanır.

II. Bölüm, II. Sahne; mekân Avukat'ın yazıhanesidir. Serseri kışı geçirmek için bir suç işleyerek hapisaneye girmek ister. Avukat krala hakaret suçunun altı ay cezası olduğu önerisinde bulunur.

II. Bölüm, III. Sahne; rüzgâr esince sazlıklardan Midas'ın kulakları eşekkulakları diye fısıltılar duyulur. Kral Midas sazların kesilmesini emreder. Keçiler sazların kesilmesini istemez.

II. Bölüm, IV. Sahne; Çığırtkanlar fısıltıların doğru olmadığını ve herkesin fısıltıları unutması gerektiğini halka söyler.

II. Bölüm, V. Sahne; Mekân çarşıdır. Kral Midas'ın eşekkulaklarıyla ilgili yitik keçi isimli gölge oyunu oynanır. Kral Midas kılık değiştirerek oyunu seyreder. Kulakları yüzünden alay edildiğini düşünen Kral Midas öfkelenir ve tiyatro sahnesi yıktırır.

II. Bölüm, VI. Sahne; Serseri'nin yargılanma sahnesidir. Serseri, Avukat'ın önerisine uymuş ve Kral Midas'a eşek demiştir. 6 ay ceza alacağını beklemektedir. Krala hakaret suçu yerine devletin gizliliğini açtığını söylediği için 20 yıl hapis cezası alır.

II. Bölüm, VII. Sahne; aynada kendini seyreden Kral Midas'ın yanına Keçiler ve Berber gelir. Keçiler'in önerisiyle Kral Midas kulaklarını keser.

II. Bölüm, VIII. Sahne; Kral Midas'ın kulakları hakkında halk duvarlara yazı yazar. Bekçi dile gelerek yazıları konuşmaya başlayan duvarları tutuklar.

II. Bölüm, IX. Sahne; Kral Midas'ın eşekkulakları uzamaya başlar. Savcı, Kral Midas'a tasvir eden yarı eşek, yarı insan oyuncak yapan hokkabazı tutuklar. Halkın her şeyi öğrendiğini eşekkulaklarını gizlemenin anlamı kalmadığını ve kabullenmesi gerektiğini anlayan Kral Midas hokkabazı bir kese altınla ödüllendirir. Kendiyle alay ettiği için tutuklananları da affeder.

II. Bölüm, X. Sahne; Kral Midas'ın affettikleri arasında Serseri de vardır ancak kalacak yeri olmadığı için hapisten çıkmaktan memnun değildir.

II. Bölüm, XI. Sahne; mekân sarayın önüdür. Halkı sarayın önüne toplayan Kral Midas ilk kez eşekkulaklarıyla halkın karşısına çıkar.

II. Bölüm, XII. Sahne; Kulaklarını kabullenerek halkın karşısına çıkan Kral Midas sevgiyle karşılanır. Dürüst davrandığı için halkın nezdinde değeri artar. Tanrı Apollon, Kral Midas'ı cezalandırmak isterken halkının gözünde onu yücelttiğini fark eder. Kral Midas'a insan kulaklarını tekrar takar. Eşekkulakları olmayan Kral Midas halkın nezdinde sıradanlaşır.

7. Oyunun Anlatı Düzeyi ve Karşıtlıklar Dengelemesi

Midas'ın Kulakları metni basit bir öyküyü masalsı bir dille oyunlaştırmaktadır. İki tanrının yapacağı ezgi yarışmasını kimin kazanacağına Kral Midas'ta karar verecektir. Güneş Tanrısı Apollon lirle, Doğa Tanrısı Pan da flütle yarışacaktır. Tanrı Apollon'un ezgilerini Kral Midas'tan dışında kimse işitmez. Tanrı Pan'ın flütle çaldığı ezgiyi herkes işitir. Midas, sanatı halk için yapan Pan'ı yarışmanın galibi seçer. Yenilgiyi hazmedemeyen Apollon Midas'ın kulaklarını eşekkulaklarına dönüştürür. Midas kulaklarını gizlemek için saraydan dışarı çıkmaz ancak saçları uzamıştır. Midas eşekkulaklarını kimseye söylememesi şartıyla berberine gösterir. Midas sırrını açıklarsa Berber'i "öldürmekle tehdit eder. Midas, Berber'in sözüyle Ay Tanrıça'dan yardım istese de eşekkulaklarından kurtulamaz. Eşekkulaklarında kurtulamayan Midas'ın hayatını alt üst olur. Berber gizi açıklayınca akıbetinin ne olacağına ilişkin kâbuslar görmeye başlar. Kâbuslar, onun taşıdığı gizlin altında eziliyor olduğunun en iyi göstergesidir" (Keçeli, 2003, s.32). Berber sırrın verdiği ıstıraba dayanamaz Midas'ın eşekkulakları olduğunu dipsiz bir kuyuya söyler. Rüzgâr esmeye başlayınca sazlıklardan Midas'ın kulakları eşekkulaklarıdır sesleri ülkeye yayılır. Kral Midas öfkelenir ancak söylentinin yayılmasını engelleyemez. Kral Midas'ın eşekkulaklarını insanla korktukları için dillendiremez. Çünkü güçlü olanın, güçsüz olanı cezalandırma ile susturabileceği mesajı geniş bir kamuoyu yaratmıştır. Cezalandırılmamak ve dışlanmamak için halk susmak zorunda kalmıştır. Eşekkulaklarının halk tarafından bilinmesi Midas'ın kulaklarını kabullenmesini sağlar. Utancı güvene dönüşürken kendini yarı tanrı gibi daha güçlü görmeye başlar. Sarayın önüne çağrılan Frigyalılar'ın karşısına çıkan Midas'ın eşekkulakları halk tarafından yadırgamaz aksine coşkuyla karşılanır. Midas'ın halkın gözünde yüceltiğini gören Tanrı Apollon Midas'ın kulaklarını normal haline döndürür. Kendini yarı tanrı görmesine ve halkın nezdinde değerinin artmasına neden olan eşekkulaklarının geri alınmasıyla Midas yeniden cezalandırılmış olur.

Oyunun anlatı düzeyine hâkim olan yalın kurgu birçok simge ve motiflerle desteklenmektedir. Bu sayede oyunun çoklu anlam katmanlarına hizmet edilmektedir. Oyunda karakterler ile kavramlar arasında kurulan karşıtlıklar oyunun anlam katmanlarına katkı sunmaktadır. Tanrı Apollon ile Tanrı Pan, Kral Midas ile Tanrı Apollon, Berber ile Tanrı Apollon ve Halk ile Kral Midas arasında karakter düzeyinde karşıtlıklar dengelemesi görülmektedir. Ayrıca; ölüm ile ölümsüzlük, saray ile halk, cesaret ile korku, sanat ile halk, biçim ile öz, adalet ile adaletsizlik ve güzellik ile çirkinlik kavramları arasında da karşıtlıklar kurulmuştur. Kral Midas karakterinin görsel olarak halkın beğendiği ve kabul edeceği bir yönetici olma gayreti Machiavelli'nin (1955) 16. yüzyılda yazdığı ve prenslere nasihatler içeren Prens adlı eseriyle ilişki kurmak mümkündür. Machiavelli prensin yönetme kabiliyetini kullanabilmesi için halkın beğenisini kazanması gerektiğini vurgulamaktadır. Midas eşekkulaklarının halk nezdindeki karşılığının aşağılanma olduğunu bildiğinden hükmetme gücünün zafiyete uğrayacağını düşünmektedir. Dolayısıyla tanrı, kral ve halk üçlemesi ekseninde yaşanan karşıtlıkların ortak noktası üç unsurunda yönetme eylemiyle ilişkili olmasıdır. Oyunda sazlıkların eşekkulakları gizemini fısıldayarak yayması kamuoyu ve kamuoyu etkileri kavramlarının özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Kral Midas'ın sazlıkları susturmak istemesi, fısıltıların olmadığını telkin etmesi ve hükmetme gücünü kullanması içeriğinde korkuyu barındıran bir

kamuoyu oluşmasını sağlamaktadır. Midas'ın korku ile oluşturduğu kamuoyu halkı sessizliğe sürüklemektedir.

8. Oyunda Kamuoyu Etkilerinin İzleri

Metin bağlantı odağı;

“Berber - İşitiyor musun?

Yontucu - Apollon'u işitmemek olur mu? Ölümsüz ezgiler bunlar.

Berber - Ölümsüz ezgiler ha? Sen de işitiyor musun?

I. Ozan - İşitmez olur muyum, ölümsüz ezgiler bunlar, saf güzelliği usun!

Berber - Sen işitmiyorsun, değil mi?

II. Ozan - Asıl ben işitiyorum. Büyük uyuşumu evrenin!

Berber - Pekiyi, ben niye işitmiyorum?

Berber - Çal, ne çalıyor ki? Hepsi işitiyor hepsi, ben işitmiyorum. Bir ben işitmiyorum. (...) Kimse işitmiyor Apollon'u, kimse işitmiyor. (...) Yalan, yalan!” (Dilmen, 1993: 38-40).

Apollon ezgisini Midas'ın kulağına ve sadece Midas'ın duyacağı kadar çalar. Midas dışında kimsenin ezgiyi işitmesi mümkün değildir. Berber ezgiyi işitmediğini söylese de 1. ve 2. Ozan ile Yontucu ezgiyi işitmediği halde ezginin güzelliğine övgü yapar. 1. ve 2. Ozan ile Yontucu ezgiyi işittiğini neden söylemektedir? İktidarı simgeleyen Tanrı Apollon korku ve cezalandırmanın kaynağıdır. Ezgiyi duymayanlar içeriği cezalandırma olan kamuoyu kanaatine uyum sağlamak zorundadır. Kamuoyunun Gücü; Toplumsal Baskı başlığı altında ifade edildiği üzere kamuoyunun insan üzerinde etkili olmasının sebebi insanların psikolojik yapılarından kaynaklanmaktadır. 1. ve 2. Ozan ile Yontucu Tanrı Apollon'un kendilerini yaşadıkları çevreden uzaklaştırarak cezalandıracağı korkusunu yaşamaktadır. Kim mevcut düzenini bozarak bildiği çevreden dışlanmayı göze alabilir ki? Nitekim ezgiyi işitmediğini söyleyen Berber saraydan kovularak cezalandırılır. Çevrenin düşüncelerine uyum sağlamayan insanların cezalandırılacağı gerçeğini yukarıdaki repliklerde görmek mümkündür. Bununla birlikte 1. ve 2. Ozan ile Yontucu toplumsal baskının bir unsuru olarak işlev görmektedir.

Metin bağlantı odağı;

“Apollon - Kapa şu pencereyi Midas!

Midas - Çılgınca Pan'ı alkışlıyorlar.

Pan - Bunaldık yahu! İşitir misin Apollon, halk ne yanılmaz bir yargıcı. Onun sağduyusu hiç aldanmaz.

Apollon - Ben öyle düşünmüyorum, koca çoban, kavalınla ayarttın sürüyü Midas'ı etki altında bırakmaya çalışma” (Dilmen, 1993: 43).

Tragedyalar şarkılı ve konuşmalı bölümlerden oluşmaktadır. Konuşmalı bölüm, oyun (öndeyiş, çatışma, düğüm) ve çözümünden, şarkılı bölüm ise epizotlar arasında söylenen şarkılardan oluşmaktadır. Midas'ın Kulakları oyunu tragedyalara has bölümlemelere uymaktadır (Nutku, 1960: 185). Yukarıdaki metin odağında Tanrı Pan ile Tanrı Apollon arasında yaşanan çatışmanın tragedyalardaki epeisodion bölümüne uygun olduğunu söyleyebiliriz. Her iki tanrıda ezgisini bitirmiş ve Midas'ın karar verme zamanı gelmiştir. Sanatın halk için yapılmasını düşünen Tanrı Pan'ın ezgisini herkes duymuştur. Sanatın soylular için yapılması gerektiğini düşünen Tanrı Apollon'un ezgisini Midas'tan başka kimse duymamıştır. Halkın sempatisini kazanan Tanrı Pan kamuoyundan destek almıştır. Yukarıdaki bağlantı odağında

pencere derin anlam yüzeyinde yarışmayı kimin kazanması gerektiğini belirleyen bir simge olarak kullanılmaktadır. Pencereyi Tanrı Pan'ın açıp, Tanrı Apollon'un kapatması ise yarışmanın taraflarını gösteren bir mesaj olarak kullanılmaktadır. Halkın pencerenin dışında yaptığı tezahürat, pencerenin içinde yarışmanın galibinin kimin olması gerektiği mesajını verirken derin anlamda sanat kimin için yapılmalı önermesinin eylemsel göstergesini oluşturmaktadır. Pencere simgesi halkın sesidir. Machiavelli'nin (1955) ifade ettiği üzere hükümdar kamuoyunun ekseriyeti tarafından kabul gören toplumsal onaylara inanmasa dahi inanıyormuş gibi tutum ve davranış göstermek zorundadır (Machiavelli, 1955: 72). Kral Midas'ta Apollon'un tehditlerine rağmen kamuoyunun belirlediği kanaate uygun karar vermek zorunda kalmıştır. Kamuoyunun Gücü başlığı altında bahsedildiği üzere Tanrı Pan ile Tanrı Apollon arasındaki yarışmada olduğu gibi tartışmalı bir konuda kamuoyu kanaatinin bir görüş etrafında birleşmeye başlaması halinde insanlar kamuoyu kanaatine uyumlu tutum ve davranış göstermeye eğilimli olmaktadır. Bu kuramsal bilgiyi Kral Midas, Apollon'un kendisini cezalandıracağını bilmesine rağmen uygulamaya koyar ve kamuoyundan gelen baskıyla yarışmanın galibinin Tanrı Pan olduğunu ilan etmek zorunda kalır. Pan'ın yarışmayı kazanması gerektiği hakkında oluşan kamuoyu kanaati Midas'ın hükmetme gücüne ve Apollon tarafından cezalandırma korkusuna üstün gelmiştir. Halkın sesi ve kanaati olarak belirleyebileceğimiz kamuoyu etkisi metin bağlantı odağında belirgin olarak tespit edilmektedir.

Metin bağlantı odağı;

“Apollon - Benim de bir çift armağanım var Midas. (Midas'a eşekkulaklarını takar) Bu yarışmada gösterdiğin anlayıştan ötürü fazlasıyla layıksın sen bunlara. (...) Hadi kralım öttür sen düdüğünü.

Midas - Ah eşekkulakları, ah eşekkulakları” (Dilmen, 1993: 46).

Eşekkulakları, insanın toplumsal baskıyı veya kamuoyu kanaatini ne derece ciddiye aldığını göstermesi bakımından sorgulanmaya değer bir unsur olarak görülmektedir. Kalabalık bir kitlenin oluşturduğu kamuoyunun insanın iç dünyasında psikolojik etkilere sebep olduğu belirtilmişti. Çevrenin herhangi bir konu hakkında ne düşündüğü insan için çok önemlidir. Ayıplanmaktan veya dışlanmaktan korkan insan çevresinde oluşan kamuoyu kanaatlerine uyum sağlama eğilimindedir. Dolayısıyla kuramsal bir bilgi olan çevrenin ayıplama veya dışlama etkisini eşekkulaklarının takılmasından sonra Midas'ın davranışlarında izlemek mümkündür. Mağlup olmayı hazmedemeyen Tanrı Apollon Midas'a eşekkulakları takmıştır. Midas'ın Kulakları oyununun en önemli simgesi olan eşekkulakları fiziksel bir görünümü ifade etse de; otorite, kamuoyu kanaati, toplumsal baskı, ayıplanma, aşağılanma, dış görünüşle barışık olma, öfke, utanma duygusu gibi derin anlamları da içermektedir. Eşekkulakları Midas'ta iki farklı değişime neden olmuştur. İlki Midas'ın iç dünyasında yaşadığı psikolojik gerilimlerin kişiliğinde değişime neden olmasıdır. İkincisi ise sıradanlığını kaybederek halkın nezdinde değerinin artmasıdır. Halkın nezdinde alay konusu olacağı ve hükmetme gücünü kaybedeceği için eşekkulaklarını gizleyen Midas psikolojik sıkıntılar yaşamaktadır. Yaşadığı gerilimden kurtulabilmek için bulduğu çare kulaklarını gizlemektir. Hükmetme yetisini kaybetme ve ayıplanma duygusu öyle ağır gelir ki önce sırrı saklayamaz Berber'e anlatır sonra kulaklarını kesmek zorunda kalır. Sazlıkların gizemi yayması karşısında çaresiz kalan Midas eşekkulaklarıyla halkın karşısına çıkar. Beklemediği bir şekilde halkın takdir etmesi sayesinde eşekkulakları Midas'ı ayıplanmadan kendini yüceltme duygusuna sürükler. Midas kendini yarı tanrı bir varlık görmeye başlar. Birbirinden farklı iki duygusal değişimin sebebi olan eşekkulakları Midas'ın karakter boyutunda değişim ve dönüşümü sağlarken hükmetme gücünü de yüceltmektedir. Çift katmanlı anlam içeren eşekkulakları anlam iyileşmesi ile Midas'ı olumsuz bir durumdan olumlu bir hale ulaştırmaktadır. Bunun dışında eşekkulaklarının Tanrı Apollon tarafından bir cezalandırma yöntemi olarak kullanıldığını da ifade etmek

gerekmektedir. Midas'ın işitme ile ilgili bir yarışmada, işitme organı olan kulakları üzerinden cezalandırılması eşekkulaklarına çok katmanlı anlamlar yüklendiğini göstermektedir. Tanrı Apollon'un otoritesini kanıtlamak için kullandığı eşekkulakları yukarıda açıklandığı üzere; psikolojik sıkıntı, bunalım, üzüntü, utanç, korku, cezalandırma, kamuoyu etkisi gibi birçok anlam içeren gösterge olarak oyunda kullanılmaktadır.

Metin bağlantı odağı;

“III. Çığırkan - Unutun sazların seslenişini. Gündüz işinizde gece düşünüzde. Olurdu olmazdı demeyin, unutuverin gitsin. Bu çirkin söylenti burada bitsin... Yolda birbirinize söyleyin unutmayı. El birliğiyle unutun, var gücünüzle. Unutalım yurttaşlar, unutmak iyi yok öyle kralın bir gizi” (Dilmen, 1993: 79).

Midas eşekkulakları olduğunu Berber'e söyler. Bu sırrı başkasına açıkladığı takdirde Berber öldürülecektir. Eşekkulaklarının Midas'a yaşattığı eziyetin benzerini sırrı saklamak zorunda olan Berber'in yaşadığını görürüz. Berber bunalıma girer, rüyasında sayıklamaya başlar. Sırrın yaşattığı eziyetten bir nebze olsun kurtulmak için bir kuyuya sırrı anlatır. Berber “Midas'ın gizini kuyuya seslenerek bir anlamda bilinçaltına gönderiyor. Kuyunun suları yeraltı sularına karışıyor, oradan gidiyor gidiyor sazların boy attığı bir bataklığa. Sazlar gizi içlerinde tutamayıp yel estikçe sesleniyor. Bastırılmış, itilmiş duygular bir süre sonra hiç beklenmedik bir biçimde yüzeye, bilince fışkırıyor” (Yaycıoğlu, 2005: 31). Sazlar, sırrı yayarken Midas ve Berber'in yaşadığı sıkıntıları içsellikten uzaklaştırıp eylemleştirirken çevrenin baskısından arınmış ve bireyselliğini kazanmış özgür insanı simgelemektedir. Yukarıdaki metin odağında çığırkanların yapay olarak kamuoyu oluşturma çabası görülmektedir. Çığırkanlar, sazların fısıldamasını halkın duymazdan gelip unutulması gerektiğini telkin etmektedir. Yapay olarak oluşturulan kamuoyunun içeriğinde gerçeği dillendirmemek, unutturmak ve iktidarın gücünü kullanmak gibi unsurlar bulunmaktadır. Midas hükmetme gücü sayesinde sazların fısıltılarının doğru olmadığını halka duyurarak kamuoyu oluşturmak istemektedir. Halkı ikna etmek için oluşturulan kamuoyu ile Midas'ın sırrı gizlenmeye çalışılsa da derin anlamda iktidar gücünü kullanma, halkı korkutma ve susturma gibi baskıcı unsurlar içermektedir. Çığırkanlar iktidarını zafiyete uğratmak istemeyen Midas'ın buyruğunu halka iletirken bir yandan da korku duygusunu yayarlar. Sazların fısıltısının gerçek olmadığına halk inandırılırsa Midas'ın eşekkulakları bir tartışma konusu yapılmayacaktır. Midas'ın eşekkulakları gibi açık bir olgunun fısıltı olarak yayılması gerçeğin er ya da geç ortaya çıkması gibi bir özelliğe sahip olduğuna vurgu yapıldığını göstermektedir.

Metin bağlantı odağı;

“Keçiler - Bak Midas, biçtiğin sazlar.

Midas - (Midas hançerle keçilerin elindeki sazı doğrar) Biçtirdim sazların hepsini düşü verdiler, sustular” (Dilmen, 1993: 91).

Metin bağlantı odağında sazların biçilmesi Kral Midas'ın hiddetine işaret etmekle birlikte halkın susturulmasını simgelemektedir. Midas'ın çığırkanlar aracılığıyla oluşturmak istediği yapay kamuoyunun etkili olabilmesi için sazların susturulması gerekmektedir. Kral Midas sazların biçilmesini emreder. Midas'ın iktidarının devam etmesi, eşekkulaklarının unutulması ve hükmetme gücünü tartışma konusu yapacak olan kamuoyunun ortadan kaldırılması için sazların biçilmesi gerekmektedir. Midas'ın öfkesinin boyutunu gösteren sazların biçilmesini bir teşhir olarak değerlendirmemiz mümkündür. İktidarın gücü ve kudreti sazlıkların biçilmesiyle görünür hale gelecektir. Teşhir sayesinde sırrın dillendirilmesi halinde başlarına neler gelebileceği hakkında halka uyarı yapılmaktadır. Yukarıdaki metin odağında sazların biçilmesinin teşhir edilmesiyle iktidarın isteği dışında konuşanların psikolojik baskı altına

alınmak istendiği görülmektedir. Halka verilen mesaj açık ve nettir; sözleriniz ve davranışlarınız iktidarın istekleriyle uyum içindeyse yaşama hakkınız vardır aksi durumda sazlar gibi bir son sizi beklemektedir.

Metin bağlantı odağı;

“Duvarlar - Kralımız kim? Sazların suçu neydi? Giz açıklansın. Bitsin bu dedikodu. Bütün Gordion bir sazlık. Midas açıkla gizini. Ne var torbanın içinde. Çıkar şunları gün ışığına. Midas savur kulaklarını.

Bekçi - Koş oradan buraya, buradan oraya. Duvar gazeteleri çalışmaya başladı. Hep öyle olur Frigya’da yasaklar inip halk susturulunca duvarlar konuşmaya başlar gerçekleri” (Dilmen, 1993: 93).

Oyunda Duvarlar, iktidarın susmasını istediği kamuoyunun iç sesi olarak karşımıza çıkan bir nesne olarak kullanılmaktadır. Tanrı Apollon’un Kral Midas’a eşekkulaklarını takmasından sonra yaşananlar neticesinde halkın oluşturduğu kamuoyunu simgeleyen Duvarlar bir anlamda halkın iç sesini simgelemektedir. Halkın oluşturduğu kamuoyu kanaati Duvarlar sayesinde dillendirilmektedir. Midas’ın gizeminin ortaya çıkmasını gizlemek için oluşturulan yapay kamuoyu kanaati halkın düşünce evreni üzerinde etkili olmayınca anlamını yitirmeye başlar. Bir kamuoyu kanaati başka bir kamuoyu kanaati sayesinde sona ermektedir. Neumann’ın da (1998) ifade ettiği üzere Duvarlar’ın eşekkulakları sırrını açıkladığı kamuoyu kanaati yükselirken, halka işitmeyi ve konuşmamayı telkin eden kamuoyu kanaatinin gücü azalmıştır. Halkın isteklerini içeren kamuoyu kanaatine karşı koymak mümkün olmadığından Kral Midas’a gizemini açıklamaktan başka çare kalmaz. Göstergebilimsel olarak değerlendirme yapılırsa gösterenin duvar gösterileninin ise gerçeğin mutlaka bir gün ortaya çıkacağı olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Oyunda cesur ve cesaret kavramlarını Sazlar ve Duvarlar simgelemektedir. İktidarın baskısına karşı tarih boyunca boyun eğmeyen ve köklü değişimlerin yaşanmasını sağlayan cesur insanları temsil eden Sazlar ve Duvarlar oyunda da dönüşümün aracı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda Midas’ın Kulakları oyununda sazlık ve duvarların cesareti simgelendiği söylenebilir.

Sonuç

Oyun metninden seçilen metin bağlantı odaklarında izi sürülen kamuoyu kanaatinin veya toplum baskısının karakterlerin üzerinde etkili olduğunu yapılan değerlendirmeler bağlamında söylemek mümkündür. Gerek Tanrı Apollon gerekse de Kral Midas çevrenin görüşlerinden etkilenmektedir. Tanrı Apollon’un eşekkulakları takarak cezalandırdığı Kral Midas’tan eşekkulaklarını çıkarmasının nedeni Midas’ın halkın gözünde yücelmesidir. Apollon istemese de Midas’ın eşekkulakları hakkında oluşan ve gelişen kamuoyunu dikkate almak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde Midas’ın da çevresinde oluşan kamuoyu isteklerine göre davranış gösterdiği gözlenmektedir. Midas’ın Tanrı Apollon’un tehdidine rağmen Tanrı Pan’ı ezgi yarışmasının galibi olarak ilan etmesinde de pencereden gelen seslere boyun eğmesi yatmaktadır. Diğer bir kamuoyu etkisi de eşekkulaklarının gizeminde izlenmektedir. Eşekkulaklarını gizlemeyi başaramayan Kral Midas oyunda simgesel olarak kullanılan sazlıkların ve Duvarlar’ın dillendirdiği kamuoyu baskısıyla gizemini açıklamak zorunda kalmıştır. Oyunda iktidarı simgeleyen Tanrı Apollon ve Kral Midas iktidarlarının gücüne rağmen kamuoyunu görmezden gelememiştir. Yöneteni Kral Midas, yönetileni halk olan oyunda Halk, Sazlıklar, Duvar, Berber susturulurken sazlıklar, Serseri, tiyatro, Duvarlar ve Berber cezalandırılmaktadır. Sonuç olarak kuramsal anlamda toplumsal baskıyla temellendirilen kamuoyu etkisinin Midas’ın Kulakları oyununda izlendiğini söylemek mümkündür. Machiavelli’nin ifade ettiği üzere iktidar sahibi bir kral gerek yönetme yetisini

devam ettirmek gerekse de halkın beğendiği bir yönetici olmak için kamuoyunun taleplerini önemsemek zorunda kalmaktadır.

Kaynakça

- Abadan, N. (1956). Halk Efkârı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. Kurgu Dergisi, Sayı 19, s. 223-238,
- Castoriadis, C. (2001). Dünyaya İnsana ve Topluma Dair. (Çev: Hülya Tufan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chomsky, N. (2002). Medya Gerçeği. (Çev: Osman Akınhay, Abdullah Yılmaz), İstanbul: Everest Yayınları.
- Çevik, C. (2014). Çiçero'nun "De Re Publica"sındaki Devlet Tanımı ve Türleri. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 25, İstanbul: Dergâh Yayınları, (319-354).
- Dilmen, G. (1993). Midas'ın Kulakları, Midas'ın Altınları, Midas'ın Kördüğümü. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Duhm, D. (1996). Kapitalizmde Korku. (Çev: Sargut Şölçün), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Durkheim, E. (1947). Ahlak ve Hukuk Kaideleri Hakkında Dersler. (Çev: Hüseyin Nail Kubalı), Cilt 13, Sayı 3, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
- Erdoğan, İ. (2000). Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim. Ankara: Pozitif Matbaacılık, (23).
- Grunig, J. E. (2005). Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik. İstanbul: Rota Yayınları, (148).
- Habermas, J. (1997a). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. (Çev: Tanıl Bora, Mithat Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (1997b). The Public Sphere. Contemporary Political Philosophy, An Anthology, ed. Robert E. Goodin and Philip Pettit, Oxford: Blackwell.
- Erdoğan, İ. (2000). Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim. Ankara: Pozitif Matbaacılık, (23).
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). Öteki Kuram. Ankara: Erk Yayınları.
- Kapani, M. (1992). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Keçeli, F. (2003). Güngör Dilmen'in Oyunlarında "Mitolojik, Tarihsel ve Fantastik Olan"ın Kullanımı. Ankara: *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı.16, s.32.
- Le Bon, G. (1997). Kitleler Psikolojisi. (Çev: Selahattin Demirkan), İstanbul: Hayat Yayınları.
- Machiavelli, N. (1955). Hükümdar. (Çev: Yusuf Adil Egeli), Ankara: Yıldız Matbaası.
- Neumann, N. E. (1998). Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi. (Çev: Murat Özkök), Ankara: Dost Kitabevi.
- Nutku, Ö. (1960). Tiyatro ve Yazar. Ankara: GİM Yayınları, s.185, Sayı 20, (131).
- Peltekoğlu, F. B. (2012). Halkla İlişkiler Nedir? İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, (213-214).

- Sartori, G. (1996). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. (Çev: Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), Ankara: Yetkin Yayınları.
- Seha L. M. (1954). Halk Efkârı ve Yoklanması. Ankara: *Ankara Üniversitesi. S.B.F. Dergisi*, Sayı 3, Cilt 9.
- Sennett, R. (2002). Kamusal İnsanın Çöküşü. (Çev: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezer, D. (1972). Kamu Oyu ve Dış Politika. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Taplamacıoğlu, M. (1969). Genel Sosyoloji Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarde, G. (1901). The Public and Crowd. Editör: Terry N. Clark (1969). Gabriel Tarde on Communication and Social Influence: Selected Papers, Chicago and London: University of Chicago Press, (277-294).
- Tarde, G. (2004). Monadoloji ve Sosyoloji. (Çev: Özcan Doğan), Ankara: Öteki Yayınevi, (57).
- Topçuoğlu, H. (1961). XIX. Yüzyıl Sosyologlarında Hukuk Anlayışı. No: 151. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Türkoğlu, H. G. (2009). Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, (251-289).
- Yaycıoğlu, M. (2005). Güngör Dilmen'le Söyleşi. Ankara: *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı 20, (131).